

Duch jazyka a duch národa

Frank Peschel

Pozorný člověk vnímá při přechodu přes hranici, že v zemi, do které přichází, panuje jiná nálada než v zemi, odkud právě přijel. Někdy vidí změnu v uspořádání polí nebo pozoruje, že lesy a louky vypadají jinak. Také stavby, vesnice a města se mohou lišit. To všechno nemusí být nápadné na první pohled, ale nálada se změní okamžitě, jakmile člověk přejde přes hranice.

Nejzřetelněji lze tuto změnu poznat na lidech. Vzpomínám si, jak jsem jednou přijel vlakem z Rumunska do Maďarska a uviděl po čtrnácti dnech mezi samými Rumuny první Maďary. Zdálo se mi, jako by každý z nich měl v sobě pružinu. Je zřejmé, že příslušníci jednoho národa mají přes všechny individuální rozdíly určité společné vlastnosti. V čem tyto vlastnosti spočívají? Co všechno tedy mají příslušníci jednoho národa společného?

Především mají společné dějiny. Národ se kdysi vynořil z temna neznámé minulosti a vstoupil na jeviště dějin. Navázal různé vztahy s jinými národy. Panoval nebo byl podroben. Učil se od okolních národů, až v určitou dobu předal dějinám celého lidstva vlastní a nezaměnitelný duchovní příspěvek. Některý národ na tento okamžik ještě čeká. Dějiny národů jsou v tomto směru velice rozličné. Můžeme také hovořit o jejich osudech. Osud však musí prožít *někdo*, to znamená, že každý národ musí být něčím jako živou bytostí, ba nejen bytostí živou, ale i oduševnělou a obdarovanou duchem. Kdo je tedy ten, jenž prožívá osud?

Během dějin národa se rozvíjí určitá kultura, která se projevuje mimo jiné v národních písních, pohádkách a bájích. V ruských pohádkách třeba vystupuje často Ivan, jenž po sedmi letech proležených na peci zvítězí nad všemi obludami a draky. Kultura se také projevuje v krojích a ve vzhledu staveb, vesnic a měst, které hovoří o duchovní podstatě a vzájemných vztazích lidí určitého národa. Vzpomeňme jen na jedinečné dřevěné sloupkové kostely Vikingů v Norsku. Ke kultuře v tomto smyslu patří též právní vztahy nebo způsob, jakým lidé slaví rodinné či náboženské svátky. Dnes však kultura v tomto smyslu stále více ustupuje jakési jednotné kultuře (nebo často spíš pakultuře), vycházející z moderní industrializace.

A přesto mají příslušníci jednoho národa i nadále různé společné vlastnosti. Ty se vyjadřují ve společných zvycích, nebo jinými slovy v určité národní povaze. Co je kupříkladu typicky české? Myslím, že třeba Haškův Švejk. Ne, že by každý Čech byl Švejk, ale Švejk by nemohl vzniknout v žádném jiném národě. Začátkem devadesátých let se událo něco, co se mně jako Němci zdá pro český národ velice typické. Před justičním palácem v Praze na Smíchově stál dlouhá léta na podstavci historický sovětský tank s číslem 23, o kterém se tvrdilo, že v roce 1945 vjel jako první do Prahy při jejím osvobození od nacismu. O třiatvacet let později opět vjely sovětské tanky do Prahy, ale vztah k nim se mezitím hodně změnil. Po dalších třiatvacesti letech z Čech definitivně zmizely. Zůstal jen ten jeden historický tank a vzbuzoval nemilé vzpomínky. Jednoho dne byl nabarven narůžovo. Člověk nevěřil svým očím, ale potom se musel alespoň usmát, vždyť z hrdiny nebo (později) obávaného obra se najednou stal šašek, který si hraje na hrdinu a přitom se vysmívá sám sobě. V jiných zemích by lidé pravděpodobně na takový nápad nepřišli a vyjádřili by nelibost vůči tomuto objektu jeho počmáráním či protestní demonstrací nebo jinak.

Nejsou to samozřejmě jediné české vlastnosti, ale vypovídají o tom, že si česká duše z pocitu rozporu mezi vřelým přáním pomáhat světu a vlastní bezmocností pomáhá ironií a vtipem, občas až groteskním. Toto duševní gesto má mnoho barev a odstínů. Odkud tedy pochází společná povaha, která se pak projevuje v návycích a v určitém společném chování a následkem toho v národní kultuře? Dědičné vlastnosti to nemohou být, neboť např. Čech, který se jako dítě odstěhoval do Spojených států, se bude v dospělém věku chovat mnohem spíše jako Američan než jako Čech. Jazyk jako jediný činitel to také nemůže být (k tomu se ještě vrátíme), protože existují národy, jako například Švýcaři, kteří hovoří více jazyky, ale přece se chovají jako jeden národ.

Zde pomáhá antroposofie, která hovoří o duchu národa jako o konkrétní bytosti z říše andělských hierarchií. Ve smyslu křesťanského učení jsou to bytosti z řádu archandělů, které se na čas spojují s určitým národem, podobně jako se duchovní jádro člověka spojuje s tělem, a potom se opět vrátí do života v duchovním světě. Jenomže jejich inkarnační rytmus je mnohem delší než stejný rytmus člověka. Tito archandělé tedy prožívají osud národa jako svůj vlastní osud a lidé se na čas zúčastňují tohoto osudu, aby v něm splnili určitý úkol.

Jak si můžeme představit působení archanděla na příslušníky národa? Jakým způsobem u nich vytváří společnou národní povahu, společné chování a zvyky a nakonec i společnou národní kulturu? Určitě v tom hraje roli vnější předávání kulturních statků z generace na generaci, ale vlastní proces je mnohem niternější. Archanděl národa má moc působit na vzdušný živel, a tím na dýchání svých svěřenců. Způsob dýchání není u člověka při narození ještě hotov. Vyvíjí se postupně až do dosažení pohlavní dospělosti v patnáctém až šestnáctém roce. To znamená, že rytmus dýchání zůstává v jemnějších rozdílech nadlouho ještě tvárný. V tom se naskýtá duchu národa možnost, aby prostřednictvím soužití generací a napodobování působil na dýchání a tím na základní zbarvení citů.

Tajemství citů spočívá v jemném rytmu dýchání probíhajícím mezi napínáním a uvolňováním. Když má člověk strach nebo poci uje silnou bolest, je v převaze vdechování čili napínání. Ozývá se vzlykot. Člověk vydechuje jen natolik, aby mohl opět silně vdechnout proti odporu zúženého nosu a hltanu. Poci uje-li člověk radost, má převahu vydechování a uvolňování, nejzřetelněji když vypukne v smích. Mezi tím existují nejrůznější odstíny a kombinace. Důležité je přitom také působení dýchání, resp. cítění, na myšlení a vůli. Dýchání je tělesným nástrojem cítění a stále se opakující citové nálady, které se odrážejí na dýchání, se postupně proměňují v návyky.

Cizinec to může z úžasem pocítit v situaci, kdy se vyprávějí vtipy. I když možná jazykově i obsahově vtipu dobře rozumí, často neví, proč se lidé smějí, nebo není naladěný na jejich citovou atmosféru. Ačkoli s nimi dýchá stejný vzduch, žije — obrazně řečeno — v jiném ovzduší. Národy skutečně dýchají různě. Vycházejí ze způsobu dýchání a cítění lze potom pochopit národní písně, zvláštní zbarvení pohádek a bájí, ale také kroj, nebo i právní cítění, slavení svátků atp. Společné cítění působí samozřejmě i na osud národa. Určuje jeho sebevědomí nebo způsob, jakým řeší konflikty se sousedy nebo mezi vlastními příslušníky. Ovlivňuje také, k jakým kulturním činům se třeba dovede vzchopit.

O duchu jazyka

Dříve než se začneme zabývat některými událostmi českých dějin, na kterých lze poznat něco z ducha národa, musíme ještě obrátit pozornost k jazyku a duchu jazyka. Je nasnadě myšlenka, že se jedná o stejného ducha, jako je duch národa, vždy jazyk také souvisí

s dechem. Není tomu tak, ačkoli oba duchové velice úzce spolupůsobí. Malé pozorování nám to může ozřejmit. Vidíme-li dítě, které pláče a vzlyká, můžeme s ním soucítit a jeho bolesti aspoň zčásti rozumět. Chce-li pak dítě vykládat, co ho trápí, a hovoří-li k nám neznámým jazykem, jsme na rozpacích a nerozumíme ničemu. Duch národa, i když dává našemu citění určité základní zabarvení, od jiných národů nás neodděluje (pokud nejsme osobně necitliví), duch jazyka však ano, a to dvojnásobem.

Každý jazyk obsahuje určité hlásky, které se vyslovují docela odlišným způsobem než hlásky jiného jazyka. Patro, jazyk, zuby a rty, zčásti i nos a ostatní hlavové dutiny se přitom používají v každém jazyce jinak. Pro cizince je značně těžké přesně napodobovat pohyb mluvidel při vyslovování nezvyklých hlásek. Většinou mu zůstává menší nebo větší přízvuk. Takovýmto cizincem se občas stáváme všichni, kteří nehovoříme pouze mateřtinou. Jenom děti mají ještě tak tvárná mluvidla, že se přeučí. To nás upozorňuje na skutečnost, že v jazyce působí jakýsi mechanický prvek, jednak ve výběru hlásek, jednak v jejich vyslovování. Tento mechanický prvek lze dobře pozorovat, posloucháme-li v rozhlase určitý typ moderátora, který bez ustání a v šílené rychlosti chrlí slabiky. Takový projev možná posluchače strhuje, aniž by v něm byl nutně nějaký smysl, nebo dokonce umělecké oduševnění jazyka. Právě strojová perfektnost strhuje nejvíc.

V hláskách lze prožívat určitou tvarující sílu. Například samohláska *a* vyvolává zážitek, jako by se duše v úžasu otevřela, samohláska *u* vyvolává zužující a bázeň budící zážitek. Souhlásky napodobují spíš vnější tvarující síly, kupříkladu *m* znamená vnikání do nitra věci, *n* dotek něčeho na povrchu, nebo *b* dělá objímající gesto, které je nejjasněji obsaženo právě v předponě *ob-*. Jasný prožitek těchto sil působících v lidské mluvě poskytuje mimo jiné eurytmie. Kdyby měli všichni lidé živě vypěstovaný a úplně vědomý smysl pro tyto hláskové síly, dorozumívali by se jen jedním všeobecným, v každém okamžiku nově vznikajícím jazykem. Tak tomu v dávné minulosti i bylo, ale lidstvo nesmělo zůstat v tomto stavu. Aby se vyvinuly individuální rozdíly, musely se jazyky od sebe oddělit. Duchové, kteří postupem času dali vzniknout různým jazykům, omezili výběr hlásek a jejich vzájemnou kombinaci (je dokonce možné vyjádřit matematickou formulí, jaké hláskové kombinace se v kterém jazyce mohou vyskytnout) a spojili je s vnějšími věcmi, takže každé slovo něco určitého znamená. Jednotlivé slovo zachycuje v různých jazycích už jen určitou stránku věci, která se případně dá použít i v přeneseném smyslu.

Pro dnešního člověka je velice neobvyklé a těžké uvědomit si jemné rozdíly zážitku, slyší-li označení stejné věci v různých jazycích. Jaký je rozdíl mezi slovy *noha*, *pied* a *Fuß*? Označují stejnou věc, ale vyvolávají rozličné zážitky. *Noha* vyjadřuje zážitek, že se člověk při chůzi dotýká země, *pied* vyjadřuje to, že noha při chůzi na zem tlačí, a *Fuß* souvisí s brázděním. To však neznamená etymologické vazby slov. Etymologicky se například jak slovo *pied*, tak i slovo *Fuß* odvozuje od indoevropského základu *pod-*, ale přesunem hlásky došlo i k přesunu duševního zážitku, který jazyk s věcí spojuje.

Tento způsob spojení určité hláskové skupiny s určitým významem dává každému jazyku jedinečnost. V pocitu této jedinečnosti se však skrývá určité nebezpečí, že totiž nevědomky přeceňujeme mateřtinu. Veškerý šovinismus má své kořeny v tomto pocitu, zůstane-li neuvědomělý. Člověk však nemá svou mateřtinu přeceňovat, ale opravdu milovat. K tomu je nutno získat si k ní živý oduševnělý vztah.

Co například znamená skutečnost, že čeština a němčina používají stejné hlásky pro zdánlivě úplně odlišnou věc? Slyší-li Němec slovo *já*, znamená pro něj *ano*. Souzní snad s německým

slovem *ja-ano* pocit vlastního já, které musí toto ano učinit skutečným? A souzní snad s českým slovem *já* přitakání, souhlas? Že by podstatou já, jak je poci uje Čech, byl radostný souhlas se světem? O čem vypovídá skutečnost, že slovo *svět* je úzce spojeno se *světlem*, že *slovo* a *sláva* a také ještě *sluch* jsou příbuzná slova? O čem hovoří hlásková skupina *sl*? Daly by se klást další a další otázky. Ke stejným jevům patří i skloňování slov, mluvnické vazby a stavba vět. To jsou jakoby klouby, šlachy a svaly v těle jazyka, které činí jazyk pohyblivým a schopným vyjádřit souvislou myšlenku. Každý jazyk má v tomto směru svou vlastní logiku.

Jazyk má však ještě jiný prvek, kterým se liší od ostatních jazyků — více nebo méně podle vzájemné příbuznosti. Je to jeho vztah k samotným myšlenkám. Jazyky se chovají různě, pokud jde o spojení slov s pojmy a idejemi. Dejme si pár příkladů toho, jak se vyjadřuje čeština a němčina. Známe slovo louka. Je to dále neurčená plocha porostlá trávou, většinou i květinami. Loučka je o něco menší louka, nebo je nám blíž. Dále říkáme palouk. Je to také menší louka, ale s živým plotem nebo lesem kolem sebe. Růžový palouček je nám nesmírně drahý. Trávník je mezi loukami pořádný občan. Nesnese žádné střapatiny a je sestřižen podle módy. Ale trávníček je zase něco jiného. Co však je lučina? Je to louka před svatbou nebo v neděli. A lučinka není jenom lučina menší, ale důvěrně známá a milovaná. Pravděpodobně jsme si tam jako děti hráli. A co luka, luhy, nivy, lány? Ty nás vedou už málem do ráje. Pozemské luhy, domácí lány se rozprostírají před nadšeným pohledem básníka. Čeština v tom má velké rozpětí slov a odvozenin a postihuje různé pojmové a citové odstíny.

Němčina má podobně odstupňovanou řadu slov: Rasen (trávník), Anger (palouk, nebo i travnaté návsi), Wiese (louka), Aue (luh) a Flur (což už znamená otevřenou lučnatou krajinu, nejspíše nivy či luhy). Tato řada slov vede od nejbližšího okolí do stále větší dálky a neurčitosti. Jejich odlišnost je dána věcnými rozdíly a ne citovým zabarvením. Zdrobněliny se v podstatě nedají použít. Připojíme-li k této řadě ještě další slovo, příbuzné poslednímu slovu Flur, můžeme pokračovat dál. Ze slova Feld (pole, pláň, související se stejným kořenem *pel-*, plochý) se dá utvořit skupinový pojem Gefilde. To už ale opravdu neznámá nic konkrétního a dá se použít jen v přeneseném či poetickém smyslu: diese Gefilde — tyto kraje, heimatlische Gefilde — domácí luhy, die Gefilde der Seligen — zahrada blažených. Čeština zde raději použije vždy jiné slovo.

Zatím se ještě pohybujeme u tvoření slov. Čeština může velkou zásobou předpon i přípon vystihnout nejrůznější odstíny věcí a citový vztah k nim. Němčina zato často používá složená slova: *Wald* — les, *Buchenwald* — bučina, *Eichenwald* — doubrava, *Jungwald* — mlází atp. Vysvětluje jedno slovo druhým. Zůstává věčná. Česká přípona kmen nevysvětluje, ale ohýbá jej směrem k novému významu. Ten však je vždycky určitý, třebaže vznešenější, důvěrnější, nebo i pejorativní. Na tomto poli má němčina omezenější možnosti. Může označit činitele: *lehren* — učit, *Lehrer* — učitel, *heben* — zvedat, *Heber* — zvedák, nebo i utvořit skupinový pojem: *Busch* — keř, *Gebüsch* — křoví, *Berg* — hora, *Gebirge* — hory či pohory, *Land* — to už nelze přeložit jedním slovem: půda, pozemek, venkov, země, pevnina, *Gelände* — to může znamenat: půda, krajina, kraj, terén, území. Německá slova si často libují v neurčitu, takže jejich smysl vyplývá teprve z celkového kontextu.

Velice ráda tvoří němčina zpodstatněná slovesa, což čeština také umí, ale nedělá to ráda: *tosen* — hučet, *burácet*, *Getöse* — hluk, rachot nebo i hlučení, hučení, rachocení. Občas tím vznikají tvary, které jsou dost zvláštní, kupříkladu: *bilden* — tvořit, tvárnit, utvářet, *Gebilde* — co to je? To je něco, co člověk dosud právě nedovede blíže určit: nějaké něco. S údivem, nebo se skepsí stojí před tímto něčím a ptá se, co to asi znamená. Němčina má ještě jinou možnost zpodstatnění sloves i jiných slov, kterou hojně používá. Přidává prostě člen:

gehen — jít, das Gehen — chůze, werden — stát se, das Werden — a tady Čech neví, jak to má přeložit. Stávání se je nemotorné, vývoj je slovo příliš prozaické až technické, růst a vznik jsou významově omezené. „*Es war großartig, das Werden dieser Sache zu begleiten.*“ To se musí opsat: „*Bylo nádherné přihlížet tomu, jak tato věc vznikala a dále se rozvíjela.*“ Opět si zjednáva němčina zpodstatněním slovesa věčný odstup, kdežto čeština zůstává u činného slovesa.

Velmi zajímavé je, jaké slovní vazby jsou v jednom jazyce možné a výmluvné a v druhém jazyce je vůbec nelze použít. Říkáme například, že máme uklizeno, ale nemůžeme říci, že jsme sami uklizeni či v uklizené náladě. Němec to však říká — *aufgeräumt, in aufgeräumter Stimmung sein* — a myslí tím chvíli ničím nezatíženou, kdy si člověk s lehkým úsměvem něco notuje a je možná velmi sdílný. Čech například říká: Ten má ale tvrdou palici. Němec by doslovnému překladu nerozuměl.

Ještě zajímavější je porovnání rčení a přísloví. Němec se raduje „*wie ein Schneekönig*“, což je jiné jméno pro střízlíka — *Zaunkönig*, nebo ten je čilý i ve sněhu a pěkně v zimě zpívá. Čech je š astný jako blecha. To je zajímavý rozdíl. Němec někoho prohlédá „*bis auf den Grund*“ — až na dno, to znamená, že druhý je pro něj jako čirá voda. Čech do někoho vidí jako do hubené kozy. Němec říká, že někdo vypadá „*wie das Leiden Christi*“ — jako Boží umučení, což Čech také může říci, ale má ještě jadrnější výraz: vypadá jako umučená hodina. Pro Němce je někdo hubený jako koza, pro Čecha je jako z kozy duch. Není to snad totéž? Je to „*ein himmelweiter Unterschied*“ — (ohromný rozdíl, daleký jako nebe), je to jako nebe a dudy. Čech má mnohem blíž k ironii a k dobře odpozorovanému nebo drastickému výrazu.

Porovnejme si ještě dvě básně. (Přes nebezpečí zjednodušeného úsudku bych se rád o to pokusil.) Jsou to básně zhruba ze stejné doby, třicátých let devatenáctého století. Josef von Eichendorff básnil:

Mondnacht

*Es war, als hätt der Himmel
Die Erde still geküsst,
Dass sie im Blütenschimmer
Von ihm nun träumen müsst.*

*Die Luft ging durch die Felder,
Die Ähren wogten sacht,
Es rauschten leis die Wälder,
So sternklar war die Nacht.*

*Und meine Seele spannte
Weit ihre Flügel aus,
Flog durch die stillen Lande
Als flöge sie nach Haus.*

Měsíční noc

*Bylo to, jak' by jemně
nebes svět zlíbal zem,*

*skvějíc se kvítím země
by snila ted' o něm.*

*Po polích van se nese,
sotva se vlní klas,
ševlí listí v lese,
noc je sám hvězdný jas.*

*Duše má křídla svoje,
do šíře rozevřela
letěla tichem kraje,
jako by domů spěla.*

Německému básníkovi se stala jarní noc příměrem, kterým může vyjádřit hlubší, nadmyslovou pravdu. Nebesa coby domov tvůrčího ducha se na jaře sklánějí k zemi jakožto oduševnělé bytosti a jejich polibkem země vykvétá. Duše člověka, jenž to prožívá, se cítí spřízněna s duší samotné země a cítí se také oplozena duchem. Její vlastní domov je jinde. Když na konci svého Fausta říká Goethe, že „*příměrem pouhým je pozemské bytí*“, naznačuje tím ve shodě s náladou Eichendorffovy básně způsob, kterým Němec spojuje myšlenky se slovem. Myšlenka se jakoby vznáší nad slovem a jen jakoby polibkem se ho dotýká nebo jím prosvítá. Němec žije svou duší v myšlení a má podvědomý pocit, že on sám spojuje myšlenku se slovem či se skutečností vůbec.

Docela jinak básní Karel Hynek Mácha, přestože si zvolil stejný námět — jarní měsíční noc.

Máj

Byl pozdní večer — první máj —
večerní máj — byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech;
květoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl,
růžinu jevil vonný vzdech.
Jezero hladké v křovích stinných
zvučelo temně tajný bol,
břeh je objímal kol a kol;
a slunce jasná světů jiných
bloudila blankytnými pásky,
planoucí tam co slzy lásky.
I světy jich v oblohu skvoucí
co ve chrám věčné lásky vzešly;
až se — milostí k sobě vroucí
změnivše se v jiskry hasnoucí —
bloudící co milenci sešly.

V Máchově básni působí láska samotná uvnitř tvorů, pudí je k touze po sobě navzájem. Všechno je prodchnuto vášnivým, ale tragickým podtónem. To, co píše Mácha, ač se zdá skutečností, skutečností ještě není, je vizi budoucí, nebo láska v pravém slova smyslu

v přírodě ještě nežije a bude tam žít teprve tehdy, až ji člověk sám do stvoření vloží. To je dosud opravdu ještě vizí, a proto má Máchova báseň tichý tragický podtón. Jednou bude láska žít i v slově. Pak bude slovo magické. To bude úkolem Slovanů, až dozraje jejich čas. Je zajímavé, že Slované užívají pro sebe jméno souznějící se slovy *slovo*, *sláva*, *sluch* (to neznamená etymologicky společný původ), jako by tím chtěl duch jazyka naznačit jejich budoucí úkol.

Viděli jsme, že s duchem národa spolupůsobí za prvé duch, který spojuje duševní mluvu hlásek s tělesnými mluvidly. Uzemňuje jazyk a vyčleňuje ho z ostatních jazyků. Za druhé s ním spolupůsobí duch, jenž vlévá do takto vzniklého jazyka myšlenky a činí ho prostředkem výrazu na všech úrovních života od hospody až k nejvyšším projevům filosofie, umění a náboženství.

Duch národa v českých dějinách

Nejdříve jsme se zabývali všeobecným pojmem ducha národa a potom pojmem ducha jazyka, který jsme si ozřejmili na příkladu českého a německého jazyka. Rád bych nyní hovořil o českých dějinách, o kterých se nemusí psát doširoka, protože jsou dobře známé. Mohou však být příkladem působení ducha národa. Dějiny českého národa, pokud nepřihlížíme k mýtům, začaly znenáhla v devátém až desátém století. Na jejich úsvitu došlo k dramatické události, bratrovraždě. Bylo to náhoda, nebo nám tato událost říká něco o povaze a úkolu Čechů a také o jejich archandělovi? Na otázku, kdo ze dvou bratrů měl větší účast na utvoření českého národa, zda Václav nebo Boleslav, je odpověď jednoznačná: oba stejně, ačkoli úplně rozličným způsobem. V době, kdy se Boleslav úspěšně, ale všemi prostředky zevního nátlaku snažil sjednotit české kmeny a vytvořit z nich národ, se postupně vytvářela Václavova legenda. Sám Boleslav to zřejmě podpořil, máme-li věřit tomu, že se v noci onoho strašného hodokvasu narodil jeho syn Strachkvas, budoucí mnich Kristián, třebaže to je možná jen obraz Boleslavova svědomí. Václav, umučený panovník, se rychle stal ideálem a duchovním tmelem tvořícího se národa českého. Co pro vznikající národ znamená skutečnost, že vzhlíží k ideálnímu panovníkovi — mučedníkovi? Přitom vůbec nezáleží na tom, kolik je na událostech Václavova života a jeho mučednické smrti pravdy v historickém smyslu. To, co kupříkladu z těchto událostí vytvořil Karel IV. a co dal namalovat na stěny schodiště ve velké věži karlštejnského hradu, je mnohem spíše zobrazením vnitřní cesty k účasti na duchovním životě než běžným životopisem. Ale právě v tom spočívá výchovná síla tohoto příběhu pro český národ, nebo příslušník tohoto národa se cítí s Václavem vnitřně silně spojen, což ještě dnes dokazují dlouhé fronty, je-li někdy veřejně vystavena václavská koruna.

Poznáváme zde dva motivy, které se v českých dějinách různě opakují: Václav představuje touhu po míruplné, duchem prodchnuté a navýsost křesťanské vládě nad zemí, která však ještě zůstává ideálem, nebo pozemská skutečnost v podobě Boleslavovy vlády tomu vůbec neodpovídá a je upnuta k pouhým pozemským cílům, krutá a krvavá. Naznačuje se i určité spojení s duchem německého národa, třebaš nemilované.

Tyto motivy se opakují pozměněným způsobem u Jana Husa. Zde nejde o ideálního křesťanského panovníka, ale o mučedníka — kazatele, jenž svůj život dal za křesťanskou pravdu. Oheň hranice v Kostnici rozněcoval srdce Čechů nejen v době husitských válek, nýbrž po dlouhá staletí. Samotné husitské války však ukázaly, že v této době ještě nebylo možné skutečně žít podle Husova příkladu. Takový radikální mravní přístup k životu by unesla jen hrstka lidí. Hus se však stal, podobně jako Václav, zářivým ideálem mírumilovného křesťanského života, vyplývajícího z náboženské a mravní odpovědnosti jednotlivce před Bohem.

Ideál se uplatňoval, ač značně zeslaben, do doby bitvy na Bílé hoře. Potom byl ideál vytlačen z běžného života a národ byl podroben protireformaci a nadvládě rakouského císařství. A co Švejk, hodný rádobyzachránce svého císařského pána? I on je tragicko-komickým příkladem rozporu mezi ideálem a skutečností.

Je velice zvláštní, že se v této souvislosti český jazyk stáhl zpět na venkov a nezúčastňoval se po delší dobu pokroků vědy, filosofie a umění. Vzdělaná vrstva národa se musela učit hovořit a myslet německy, ale možná právě tím si český jazyk udržoval svou výrazovou svěžest. Nebyl zatížen abstraktními ani úředními odumřelými floskulami a zůstal spojen s živým prožitkem přírody. Neuměl sice třeba vyjádřit složité myšlenky, ale nabádal k láskyplnému pozorování okolí. Charakteristika českého jazyka, kterou jsme našli v porovnání s jazykem německým, zjevně souzní i s českými dějinami.

Nutno zmínit ještě události sametové revoluce. Příznačný nebyl převrat jako takový — ten se stal všude ve východním bloku — ale způsob, jakým se převrat nakonec uskutečnil. Očitý svědek vyprávěl, jak ohromným dojmem na něj působilo, když po demonstraci 17. listopadu 1989 a po hodinách v úkrytu šel o půlnoci domů a spatřil na ulici velké louže krve, osobní věci demonstrantů, květiny a v krvi — hořící svíčky. Později se na cestě potkal se stařenkou, které vyprávěl o tom, co se událo. Ona na to odpověděla klidným, teplým hlasem: „*Ano, je to strašné — ale víte, musíme se učit milovat i policisty, jsou také našimi bratry, jenomže to ještě nevědí. A ráda bych vám řekla, že kdo zná pravdu, nekřičí na ulici, tak to je...*“ Tak může hovořit málokdo jiný, než český člověk. Dnes nálada té doby ustoupila jiné skutečnosti, prozaické a nesametové, ve které vládou peníze.

Je to další metamorfóza oněch dvou motivů českých dějin, ale teď už žije ideál opravdového bratrství ve vědomí a v jednání tehdejších mladých studentů a s nimi spojených lidí. Přípravovalo se to už v událostech Pražského jara a Charty 77. I tentokrát to zůstalo jen zábleskem budoucí skutečnosti, ale aby ta někdy opravdu nastala, musíme poznat, že Boleslavova vláda není někde venku, ale v nás samých, a že musíme bratrovraha přemoci v sobě. Teprve tehdy se bude moci ujmout vlády pravý kníže míru, Václav.

Na příkladu českých dějin lze poznat, jak archanděl vychovává svůj národ a probouzí v něm postupně určité vlastnosti. U Čechů je to podle mého soudu schopnost bdělého pozorování světa, které má vyústit v uvědomělý čin, rozšiřující mír. Dozraje-li k tomu v budoucnu by i jen malá část národa, bude možné včlenit jeho nezaměnitelný příspěvek do dějin celého lidstva.

Český dovětek nečeského autora o Češích:

Hodně jsem se s tímto článkem natrápil. Dal jsem jej před vysázením přečíst několika Čechům. Každý měl nějaké výhrady a každý jiné. „*Ne, ne, to jsou jen takové drobnosti. Ovšem...*“ Rád bych dodal: „*Nevadí, milý příteli, vždy to není úplný.*“ A si každý doplní, jak by to viděl on.